

IV. ΗΘΙΚΗ

Εισαγωγικά. Τοιοῦτος ὢν τὴν οὐσίαν καὶ σύστασιν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει ἐν τῇ ζωῇ ἢ νὰ φέρεται ἀκατασχέτως πρὸς τὰ ἄνω. Ἐάν ὁ ὅλος κόσμος εἶναι μία γενικὴ κίνησις τῆς ἀτελοῦς ὕλης πρὸς μετοχὴν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, πρὸς τὴν ὑψίστην μορφήν καὶ τὴν πρώτην ἀρχήν, πρὸς τὸν Θεόν, πολὺ περισσότερον ἰσχύει τοῦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν κορωνίδα τοῦ κόσμου, τὸν μόνον μετέχοντα τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν γνωστῶν ἡμῖν, τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀποτελοῦντα (¹). Οἱ φιλόσοφοι εἶδον τὸν ὅλον κόσμον ποθοῦντα τὴν ζωὴν καὶ τὸ εἶναι. Ὀλόκληρον τὸν κόσμον συλλαμβάνουν ὡς ἓνα τεράστιον ὄργανισμὸν ἀγωνιζόμενον νὰ κρατηθῇ εἰς τὴν ὕπαρξιν καὶ ν' ἀποφύγῃ τὴν πτώσιν εἰς τὸ χάος, τὴν ἀφάνειαν, τὸν μηδενισμόν. Τὸν εἶδον ζητοῦντα νὰ μετάσχῃ τῆς ἀθανασίας (Συμπόσ. 119 ἐ.). Πλὴν ἕκαστον ὄν ἐν τῇ φύσει μεταλαμβάνει διαφόρως τῆς ζωῆς. Ὅλα ἔχουν ὁμοιότητάς τινας πρὸς ἄλληλα καὶ ὅμως διακρίνονται σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐν ἕκαστον φαίνεται προικισμένον ἐκ φύσεως με ὠρισμένας ἱκανότητάς, αἵτινες πάλιν ἀναλογοῦν πρὸς ὠρισμένας φυσικὰς ἀπαιτήσεις. Ὅσον τελειότερος ὁ ὄργανισμὸς των τόσοσιν μεγαλύτεραι αἱ ἀπαιτήσεις, τόσοσιν εὐγενέστεραι αἱ βλέψεις των, ἀλλὰ καὶ τόσοσιν δυσκολωτέρα καὶ ἡ ἱκανοποίησις των. Ἡ ἀπλή ὕλη ἀρκεῖται εἰς τὸ «εἶναι ἀπλῶς»—οὐδὲν δὲ ἀπόλλυται λέγει ἡ ἐπιστήμη δι' αὐτήν. Τὸ φυτὸν ὅμως ζητεῖ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν αὔξησιν αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ἡ δὲ ὅλη βλάστησις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰκμάδα τῆς γῆς. Τὸ ζῷον ἐπὶ πλεόν κινεῖται πρὸς εὐρεσιν τροφῆς. Ἐχει αἰσθήσεις, ὀρέξεις διαφόρους, ἃς ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ κινούμενον πάντα ἐν τῷ κλειστῷ χώρῳ τοῦ κόσμου τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός του. Πολλάκις ὁ χώρος αὐτὸς δὲν τὸ ἱκανοποιεῖ, διὸ καὶ μάχεται πρὸς τὰ ἄλλα ἢ θνήσκει ἐκ πείνης. Ὁ ἄνθρωπος, ὅλως διαφόρως πρὸς ὅλα τὰ φυσικὰ ὄντα πλασμένος, ζητεῖ—πρὸς τῷ εἶναι καὶ τῇ αὔξησει καὶ τῇ ζωῇ—καὶ τὴν γνῶσιν. Ἡ κυρία ζωὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ γνῶσις, ἡ νόησις. Δὲν ἱκανοποιεῖται δὲ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀκόμη, κατὰ τὸ δυνατόν. Μόνος αὐτὸς θέτει ἰδίους νόμους καὶ σκοποὺς γνωστικoὺς καὶ

1. «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μεθοριακὸν ὄν» (Λούβαρις).

ἠθικούς, ξένους πρὸς τοὺς γνωστούς ἀπλοῦς φυσικούς τοιούτους καὶ ἀσχέτους πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς φυσικῆς ζωῆς αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν σκοπῶν αὐτῶν καὶ μόνον εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον τὸ κύριον νόημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἰδιαίτεροι αὐτοὶ σκοποὶ φαίνονται ἔχοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔξω τοῦ κόσμου τούτου καὶ εἶναι ὅλως ξένοι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ὑφὴν αὐτῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖται πάντοτε ἔξω τοῦ κόσμου τούτου.

Αὐτὴν δὲ νοσταλγεῖ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος καίτοι ζῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν φυσικὸν αὐτὸν κόσμον (1). Ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν, μόνος αὐτὸς μετέχων τοῦ θείου. Ὅλαι αἱ λεπτομερεῖς ἀναλύσεις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῶν φιλοσόφων εἰς ἐπιθυμητικόν, θυμικόν καὶ λογιστικόν· εἰς θρεπτικὴν, αἰσθητικὴν καὶ λογικὴν ψυχὴν· ἰδιαίτερος ἡ λεπτοτάτη διάκρισις μεταξὺ πρακτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ νοῦ οὐδὲν μαρτυροῦν ἢ τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἰσχυρὰν ψυχικὴν ἔλξιν τῶν μεγάλων. Τὴν ἔμφυτον ἐκείνην ροπὴν τῆς ψυχῆς, ἣτις ὁδηγεῖ πάντοτε πέραν τῶν γήινων καὶ ἥτις, παρὰ πᾶσαν ἀντίδρασιν τῆς ὕλης, ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν ὡς τὸ συγγενὲς αὐτοῦ, τὴν μόνην ἀρχὴν καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἡ συνειδητὴ αὕτη ροπὴ πρὸς τὰ ἄνω μένει τὸ κατ' ἔξοχὴν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἀποχρῶν λόγος αὐτοῦ, ὅστις κυρίως χωρίζει τὸν λογικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων. Μόνος ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ κρύπτει μέσα του τὸν θεῖον σπινθῆρα, ὅστις ἀνάπτει ἐν ἑαυτῷ ἄσβεστον τὴν φλόγα τοῦ ἔρωτος πρὸς τὰς μεγάλας πνευματικὰς ἀξίας: τὴν ἀλήθειαν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν, τὴν Ἰδέαν, τὸν Νοῦν, πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν αὐτοῦ. Ὁλόκληρος δὲ ἡ φιλοσοφία τῶν μεγάλων εἶναι μία ἐνεργὸς πρὸς τὰ ἄνω φορὰ τῆς ὅλης ψυχῆς, τοῦ πυρῆνος τῆς ὅλης προσωπικότητος αὐτῶν, πρὸς τὸ ὄντως ὄν, τὸ αἰώνιον, τὸ θεῖον. Ἡ ἄμεσος θέα τούτου μένει τὸ ὑψιστον ἀγαθόν, ὡς παρέχουσα τὴν ὑψίστην ἡδονὴν καὶ εὐδαιμονίαν. Βαθμίδες μόνον εἶναι τὰ ποικίλα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς ταύτης, ἅς μετὰ κόπου ἀναβαίνει ὁ νοσταλγὸς ἄνθρωπος, ἕως οὗ «ἐξαίφνης κατόψεται» τὸ ποθητὸν ὑψιστον ἀγαθόν ἔξω τοῦ κόσμου τούτου.

Πῶς ὅμως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάβασις αὕτη τῶν ἀναβαθμῶν τοῦ καλοῦ μέχρι τοῦ θείου; Διὰ ποίας ὁδοῦ δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀχθῆ μέχρι τοῦ ποθητοῦ σκοποῦ; Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο χωρίζεται ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὴν θρησκείαν, καίτοι ἀμφότεραι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπουν. Ἐνταῦθα δὲν ἔχομεν καιομένην βάρη, οὐδὲ τὸ καπνίζον Σινᾶ,

1. Οὐχὶ «ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου», προσεύχεται ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τοὺς μαθητὰς του. Καὶ ὅμως αὐτοὶ «οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. 17, 14-15). Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀσύλληπτα μυστήρια, πρὸς τὰ καλύπτουν πάντοτε τὸ ἐξαιρετὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου!

ἐπιβάλλοντα διὰ τῆς ὑπερφυσικότητος αὐτῶν ὑπακοὴν καὶ ἀκολουθίαν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ ἄνω ὁ φιλόσοφος εὕρισκε μόνος του, ὅταν μετὰ προσοχῆς στηθοσκοπῆ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὅταν μετ' ἀμερολήπτου ἐνδιαφέροντος παρακολουθῆ τοὺς παλμούς αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μέσα ἀπὸ τὸν φυσικὸν παλμὸν τῆς ζωῆς—δι' αὐτοπαρατηρήσεως καὶ ἑτεροπαρατηρήσεως χωρῶν—διακρίνει ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν μυστηριώδη ἐκείνην ροπὴν πρὸς τὸ ὑπερφυσικόν, ἣτις δεσπόζει τῆς ὅλης ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐλευθέρα λοιπὸν καὶ κατὰ λόγον ρύθμισις τῆς ζωῆς μας, ἀνάλογα πρὸς τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν ἡμῶν, εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἡ εὐρεσις καὶ ἡ βιάσις τῆς πρὸς τὰ ἄνω χωρούσης ὁδοῦ. Κατὰ φύσιν ζῆν εἶναι ἴσον τῷ ἠθικῶς καὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν, κατὰ λόγον καὶ κατὰ Θεὸν ζῆν διὰ τοὺς μεγάλους. Κατὰ Θεὸν ζῆν εἶναι ἡ βαθμιαία φυγὴ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ «ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώποις». Τοῦτο δὲ εἶναι καὶ ὁ ποθητὸς σκοπὸς παντὸς σώφρονος ἀνθρώπου. Ὅλοι οἱ μεγάλοι, τόσοι διὰ τῆς διδασκαλίας ὅσον καὶ διὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν, μᾶς ὑπέδειξαν τὴν κυρίαν τὴν πρὸς τὰ ἄνω χωροῦσαν ὁδόν, τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς τελειώσεως καὶ τοῦ ἐναρέτου βίου, ὡς τὴν μόνην ἀρμόζουσαν εἰς τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου. Ὅσον εὐγενέστερος καθίσταται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἀγωγῆς, τόσοι ἰσχυρότερος γίνεται ὁ ἔρως πρὸς τὰ ἄνω. Ὅσον δὲ ἰσχυρότερος ὁ ἔρως τόσοι εὐκολωτέρα καὶ ἡ ἀνάβασις γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιβάλλεται ὅπως δι' ὀλίγον καὶ εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον ἀσχοληθῶμεν περὶ τῆς ἠθικῆς κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα.

Γενικά. Ἡ περίοδος τῆς φιλοσοφίας, ἣν κυρίως ἐξετάζομεν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς περίοδος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, ὡς τοῦ κυρίου ἠθικολόγου, ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τὰ οὐράνια περιορίζεται εἰς τὰ ἐπίγεια καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἐργαστήρια τοῦ ὁποῦ καὶ εἰσέρχεται. Εἶναι ἡ περίοδος τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἠθικῆς προσπαθείας (1).

Ὅλα ἐξετάζονται χάριν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ Θεολογία. Ἀποκλειστικῶς δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀσκεῖται ἡ ἠθικὴ, διότι μόνον ὁ ἄνθρωπος ἠθικεύεται.

Εὐδαιμονία. Ἡ ἠθικὴ τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων δὲν στηρίζεται

1. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἀληθείας γίνεται πάντα βαθμηδὸν καὶ ἐξελικτικῶς.

Ἀπὸ τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως τοῦ κόσμου μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀσαφῆ ἀναζήτησιν μιᾶς πρώτης ἀρχῆς, διὰ τὸ ἐνιαῖον αὐτοῦ.

Διὰ τῆς περαιτέρω βαθυτέρας παρατηρήσεως προσανατολίζεται ὁ φιλοσοφῶν νοῦς πρὸς τὸν φιλοσοφοῦντα ἄνθρωπον. Ὅσον ὁ ἄνθρωπος γίνεται κύριον μέλημα τῆς φιλοσοφίας, τόσοι ζωηρότερον ἀνακύπτουν εἰδικώτερα, τὰ περὶ αὐτὸν προβλήματα.

οὔτε εἰς δεκάλογον τινὰ τοῦ Σινᾶ, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς ἀποφάσεις τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ὁ πρῶτος δὲν ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα, οἱ δεύτεροι ἐκρημνίσθησαν ἀκριβῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας εἶναι κυρίως ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὴν εὐτυχίαν ζητεῖ νὰ ἐπιτύχη ὁ Φιλόσοφος. Μέτρον πάντων εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Πᾶν ὅ,τι ὄντως ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἠθικὸν ἀγαθόν. Ἡθικὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλοσοφίᾳ λέγοντες ἐννοοῦμεν κυρίως φιλοσοφίαν περὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου. Εὐδαιμονία δὲ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀπόκτησις τοῦ ποθητοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ.

Ὅ,τι καὶ ἂν ἐπιζητῆ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ζωῇ του, τὸ ἐπιζητεῖ χάριν τῆς εὐδαιμονίας του. Αὕτη εἶναι ὁ τελευταῖος πόθος τοῦ ἀνθρώπου. Οὐδεὶς ἐρωτᾷ πλέον «πρὸς τίνα σκοπὸν θέλομεν νὰ εἴμεθα εὐδαίμονες». Ἡ εὐδαιμονία εἶναι τι ὅπερ ποθοῦμεν οἱ πάντες φύσει. Χάριν αὐτῆς ποθοῦμεν καὶ πράττομεν τὰ πάντα ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν. Χάριν αὐτῆς λοιπὸν ζητοῦμεν οἱ πάντες τὸ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστος θεωρεῖ «τὸ μὲν ἀγαθὸν οἰκεῖον καὶ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ κακὸν ἀλλότριον». «Τὸ βέλτιστον ἕκάστῳ τοῦτον καὶ οἰκειότατον» λέγει ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Οὕτω τὸ ποθητὸν ἀγαθὸν συμπίπτει καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν εὐδαιμονίαν. Τὸ ἀγαθὸν λοιπὸν ζητεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος περισσότερον καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀσθενῆ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀσθενῆ καὶ ἐπικίνδυνα. «Οὐδὲν γε ἄλλο ἐστὶν οὐ ἐρῶσιν ἄνθρωποι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ» καὶ μάλιστα ἐπιθυμοῦν νὰ γίνῃ τοῦτο κτῆμα παντοτινὸν (Συμπόσ. 205-206).

Οὕτω μὲ τὴν ἐρώτησιν ποῦ ἐγκεῖται τὸ ἀγαθόν; Ὁδηγούμεθα εἰς τὴν ὄλην περὶ ἠθικῆς διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων, εἰς τὴν ὄλην θεωρίαν περὶ ἠθικῶν ἀξιών. Ἀγαθὰ καὶ ἀξία ἐξετάζονται ἀχωρίστως, ἐν δὲ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ ἐνυπάρχουν ἀμφοτέρα. Ὅσον καὶ ἂν διαφέρουν οἱ φιλόσοφοι κατὰ τὸν ἀκριβῆ ὀρισμὸν τοῦ ἀγαθοῦ—διότι τὸ ἀγαθὸν εἶναι τι ἀνέκφραστον μονομερῶς—τόσον συμφωνοῦν οἱ πάντες εἰς τὸ ὅτι ἀγαθὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι πορίζει τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν ἐκ φύσεως ποθεῖ ἡ ψυχὴ ἐκάστου ἀνθρώπου. «Τὸ ἀγαθὸν οὐ πάντ' ἀφίεται» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. «Κτήσει γὰρ ἀγαθοῦ οἱ εὐδαίμονες εὐδαίμονες εἰσὶ», λέγει ὁ Πλάτων (Συμπόσ. 204E). Ὁ τὰ πάντα «καλὰ λίαν» ποιήσας Θεὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ δυστυχή, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐτυχή εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Ἐξω παντὸς φθόνου ὁ ἀγαθὸς δημιουργὸς ἐποίησε τὰ πάντα διὰ νὰ μετέχουν τῆς εὐδαιμονίας, ὅμοια πρὸς αὐτὸν τὸν μόνον μακάριον καὶ εὐδαίμονα. «Πάντα ὅ,τι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ» (Τίμ. 29Δ).

Ἐπίσημη ἠθικὴ ἀποστολὴ ἄρα μένει ἡ κτῆσις τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ὑψίστη εὐδαιμονία. Ποῦ ὁμως ἐγκεῖται τὸ πραγματικὸν ἀγαθόν

καὶ ἡ πραγματικὴ εὐδαιμονία; Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔχομεν τὰς μικροδιαφορὰς μεταξὺ τῶν φιλοσόφων. Πρὸ τοῦ Πλάτωνος ἔχουν ἤδη ἐκφρασθῆ πολλὰ γινώμαι. Ἐκαστος χαρακτηρίζει τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὴν περὶ σκοποῦ τῆς ζωῆς θεωρίαν αὐτοῦ: Φυσιοκρατικῶς, ἡδονιστικῶς, ὠφελιμιστικῶς. Ὅλοι ὁμως ἐδέχθησαν ὡς βásiν τῆς εὐδαιμονίας τὴν ἀρετὴν. Ἄγὼν μόνον διεξάγεται εἰς τὸ ποία εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ κατὰ πόσον παρὰ τὴν ἀρετὴν εἶναι ἀπαραίτητα καὶ ὑλικά τινα ἀγαθὰ πρὸς πλήρη εὐδαιμονίαν.

Εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς μελέτης τοῦ παντὸς ἡ ἠθικὴ οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν θέσιν διεκδικεῖ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ ἐρευνῇ. Κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης περιόδου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος μόλις ἀναφαίνεται εἰς τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα ὡς ἰδία ὄντοτης, ἀνακύπτει καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ, χωρὶς ὁμως καὶ ἐνταῦθα μεγάλας ἀπαιτήσεις. Τὰ πρωτεῖα διεκδικοῦν ἀκόμη τὰ αἰσθητά, ἡ φύσις. Καὶ αὐτοὶ οἱ «ἀτομικοὶ» ὁμως ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς ζωῆς κατ' ἀρετὴν. Ἠθικὸς κατὰ Δημόκριτον εἶναι «ὁ γνωρίζων καλὸν καὶ κακὸν καὶ ἀρετὴν ἐπιδιώξιμον». Συνεπῆς ὁμως εἰς τὴν ὑλιστικὴν αὐτοῦ θεωρίαν δὲν ζητεῖ τὰ ἐλατήρια τῆς ἀρετῆς πρὸς τὰ ἄνω ἀλλὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὴν ἀρετὴν ζητεῖ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς «ἐντροπῆς»—αὐτὸ εἶναι αἰσθητὸν διὰ τὸν Δημόκριτον, τὸ κατώτατον ἀρνητικὸν πρὸς ἀρετὴν ἐλατήριον (').

Οἱ σοφισταὶ ἐκήρυξαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς, πλὴν δι' ἔλλειψιν σταθερᾶς βάσεως κατέληξαν εἰς τὸ γνωστὸν «τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου», ἀρνηθέντες οὕτω πᾶσαν αὐθεντικὴν ἠθικὴν ἀξίαν.

Ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ὁμως φιλοσοφίας ὅποτε ὁ ἄνθρωπος κατέχει τὸ κέντρον αὐτῆς καὶ ἡ ἠθικὴ λαμβάνει τὴν κυρίαν αὐτῆς θέσιν ἐντὸς τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Ὡς κατ' ἐξοχὴν ἠθικολόγος φιλόσοφος χαρακτηρίζεται ὁ Σωκράτης, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἔπραττε ἢ «ἀεὶ διελέγετο σκοπῶν τί εὐσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί ἄδικον».

Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Πρῶτος ὁμως ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Πλάτων θὰ ζητήσῃ νὰ λύσῃ συστηματικώτερον τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς, διὰ σαφεστέρων ὀρισμῶν περὶ ἀρετῆς, δίδων οὕτω τὸ πρῶτον σύστημα ἠθικῆς.

1. Καὶ μυστικὸν τι ἀδίκημα ἐὰν διαπράξωμεν μᾶς προξενεῖ τοῦτο ἐντροπὴν διὰ τῆς ἀναμνήσεως. Ἡ ἐντροπὴ αὕτη ταρασσει τὴν εὐθυμίαν τῆς ψυχῆς καὶ οὕτω καταστρέφεται ἡ εὐδαιμονία. (Διὰ τῆς ἐντροπῆς ὡς ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως ὁμολογεῖ ὁ ὑλιστῆς ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φυσικὴ του ὁμως θεωρία τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸ νὰ συλλάβῃ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς σύνθεσιν ἀτόμων κατὰ τι μόνον τελειότερων τῶν τοῦ σώματος. Βαδίζει αὐτὸς τὰ πρῶτα βήματα πρὸς κατάκτησιν τῆς ἀληθείας).

Ἐν τῇ ἀρετῇ ἢ εὐδαιμονία. Ὅλοι αἱ μέχρις αὐτοῦ θεωρίαι περί εὐδαιμονίας καταπίπτουν ἢ μεθαρμόζονται. Ὅλοι λαμβάνουν νέον περιεχόμενον, ὑψηλότερον καὶ εὐγενέστερον. Ὁ Πλάτων προσανατολίζει τὴν εὐδαιμονίαν ὀριστικῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν, ὡς τὴν κυρίαν βάσιν καὶ τὸ κύριον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς. Τὴν δὲ ἐπίτευξιν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ θέτει εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῶν ἠθικῶν ἀναβάσεων τῆς ψυχῆς, ὡς τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτῆς. Ἐν τῇ κτήσει αὐτοῦ θὰ συμπέσῃ ἡ τελεία ἀρετὴ καὶ ἡ ἀπόλυτος εὐδαιμονία.

Ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς κυρία πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας. Χωρὶς νὰ ἀρνηθῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰς λογικὰς καὶ ἀναγκαίας ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, ζητεῖ ὁ φιλόσοφος νὰ ἐξυψώσῃ τὴν ἀρετὴν ἔναντι τῆς ἀπληθῆς ἀπολαύσεως ἀναγνωρίζων αὐτὴν ὡς τὴν κυρίαν καὶ σταθερωτέραν πηγὴν τῆς πραγματικῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου. Καλὴ ἡ ἡδονὴ καὶ χωρὶς καμμίαν ἀπόλαυσιν δὲν εἶναι ζηλευτὸς ὁ βίος ποτὲ διὰ τὸν Πλάτωνα. Ποτὲ ὁμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ αὕτη ὡς βάσις τῆς εὐδαιμονίας, ὡς τὸ ἀγαθόν. «Οὐ γὰρ ἂν ἡ ἡδονὴ πᾶν ἀγαθόν... οὐδὲ γ' ἂν λείπη πᾶν κακόν». Ἡδονὴ χωρὶς νοῦν καὶ φρόνησιν, ὡς ἄμετρος δὲν γίνεται αἰσθητὴ ὡς τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ ἐπιζημία ἀποβαίνει διὰ τὸ ἄμετρον αὐτῆς καὶ λύπην ἀκόμη δημιουργεῖ. Ὡστε οὔτε «φρόνησιν μὲν, νοῦν καὶ ἐπιστήμην καὶ μνήμην πᾶσαν πάντων κεκτημένος ἡδονῆς δὲ μὴ μετέχων οὐδ' αὖ λύπης αἰρετὸς βίος» ἄρα ὁ «ἐξ ἀμφοῖν», ἡδονῆς καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως (1). Ὑπάρχουν ἀγναὶ ἀπολαύσεις οὐχὶ ἐπ' αὐταπάτης στηριζόμεναι οὐδὲ ἀντιστρατευόμεναι τῷ νῷ καὶ συνδεδεμέναι ἀμέσως πρὸς τὴν ἀρετὴν. Αἱ τοιαῦται οὐχὶ μόνον ἐπιτρέπονται ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖαι θεωροῦνται διὰ τὴν εὐδαιμονίαν. Τοιαῦται ἀπολαύσεις εἶναι ἡ μουσικὴ π.χ.: ὡς πνευματικὴ μὀρφωσις γενικῶς λαμβανομένη (2). Τὴν ἡδονὴν ἀγαπῶμεν μᾶλλον ὡς ἐπακόλουθον τῆς ἀρετῆς καὶ οὐχὶ καθ' ἑαυτὴν, ἐνῶ ἡ ἀρετὴ μόνη ζητεῖται δι' ἑαυτὴν ὡς περικλείουσα ἐν ἑαυτῇ τὴν εὐδαιμονίαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἡδονὴ εἶναι καλὴ μᾶλλον ὡς ἐλατήριον δι' ἀρετὴν ἢ ὡς ἐπακόλουθμα τῆς ἀρετῆς.

1. Φιληβ. 27 d.e.

2. Νόμοι Β, 662 β. Πολιτ. Α, 385 d. Δ, 485.

Γυμναστικὴ καὶ μουσικὴ ὡς ἀγαθώτεραι ἀπολαύσεις κατὰ τὸν φιλόσοφον, ὡς τὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς Ἑλληνικῆς «Καλοκαγαθίας» πρέπει ν' ἀναφέρονται κυρίως πρὸς τὴν τελειοποίησιν τῆς ψυχῆς καὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος. Διὰ τὸν Πλάτωνα δὲν ἰσχύει τὸ «νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ», ἀλλ' ἀντιστρόφως «ψυχὴ ἀγαθὴ τῇ αὐτῆς ἀρετῇ σῶμα παρέχειν ὡς οἶόν τε βέλτιστον», Rep. 403 D. Ὅλα πρέπει νὰ ρυθμίζονται κατὰ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς. Εἰς τὰ τῆς ψυχῆς λοιπὸν δεόν νὰ ζητηθῇ ἡ ποθητὴ εὐδαιμονία καὶ δὴ ἐν τῇ ἀρετῇ αὐτῆς καὶ οὐχὶ εἰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις.

Αἱ συνήθεις ἡδοναὶ ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὸ σῶμα παρὰ εἰς τὴν ψυχὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν δέον νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ φιλόσοφος. Εἰς τὸ σῶμα ἀρμόζουν τὰ φθαρτά, εἰς τὴν ψυχὴν τὰ αἰώνια καὶ αἰωνία εἶναι ἡ ἀρετὴ. Διὰ τοῦτο καὶ «ἡ τοῦ φιλοσόφου πραγματεία οὐ περὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀλλὰ καθ' ὅσον δύναται ἀφεστάναι αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν τετράφθαι». Ἐὰν ἀγαπῶμεν τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις τότε πατῶμεν μετὰ τοὺς πόδας τὸ εὐγενέστερον μέρος τῆς ψυχῆς μας. Ἄλλωστε αἱ σωματικαὶ ἀπολαύσεις εἶναι πάντοτε σχετικαὶ καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν προερχομένη ἡδονὴ εἶναι σχετικὴ. Μία προσωρινὴ ἄρσις τῆς θλίψεως μόνον καὶ οὐχὶ θετικὴ τις ἡδονή. Ἡ πλήρωσις ἐνὸς κενοῦ (πείνης, δίψης) αἶρει πρὸς στιγμὴν τὴν θλίψιν καὶ ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἐν τῷ φαγητῷ εὐρίσκομεν ἡδονὴν τινὰ, ἐνῶ κατ' οὐσίαν μίαν ἀπλὴν ἄρσιν τοῦ αἰτίου τῆς θλίψεως ἔχομεν (1). Ἡ πραγματικὴ ἡδονὴ ὑπάρχει μόνον ὅπου πληροῦνται τὰ κενὰ τῆς ψυχῆς καὶ οὐχὶ τὰ τοῦ σώματος τοιαῦτα. Διότι ἔχει καὶ ἡ ψυχὴ τὰ κενὰ αὐτῆς. Ἐχει καὶ αὐτὴ ἀνάγκην ἀπὸ «πληρώματα». Τὰ πληρώματα ὅμως τῆς ψυχῆς εἶναι ἀληθῆ, ἀνώτερα, ἀφθαρτά. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ σώματος, ἡ βρώσις καὶ ἡ πόσις εἶναι πρόσκαιρα καὶ φθαρτά. «Τὰ περὶ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν γένη/τῶν γενῶν αὐτῶν περὶ τὴν τῆς ψυχῆς θεραπείαν ἦττον ἀληθείας τε καὶ οὐσίας μετέχει. Εἰ ἄρα τὸ πληροῦσθαι τῇ φύσει προσηκόντων ἡδύ ἐστι, τὸ τῷ ὄντι καὶ τῶν ὄντων πληρούμενον μᾶλλον ὄντως τε καὶ ἀληθεστέρως ἂν ποιοῖ ἡδονὴν ἀληθεῖ». Ἄλλωστε οἱ «φρονήσεως καὶ ἀρετῆς ἀπειροὶ, εὐωχίας τε καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἀεὶ ξυνόντες (διατελοῦσι) βοσκημάτων δίκην κάτω ἀεὶ βλέποντες καὶ κεκυφότες εἰς γῆν καὶ εἰς τραπέζας βόσκοντες χορταζόμενοι καὶ ὀχεύοντες... λακτίζοντες κυρρίτοντες (κερατίζοντες) καὶ φονεύοντες ἀλλήλους διὰ ἀπληστείαν». Οἱ ἄνθρωποι τῶν ταπεινῶν ἀπολαύσεων δὲν χορταίνουσι, διότι δὲν ἐζήτησαν ποτὲ νὰ πληρώσουν τὴν ψυχὴν αὐτῶν μετὰ τὸ «ὄντως ὄν», καὶ δὲν ἀπήλαυσαν ποτὲ τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ἡ ἀληθὴς ἡδονὴ (2). Ὁ κορεσμὸς τῆς ψυχῆς λοιπόν, ἡ κανονικὴ πλήρωσις τοῦ κενοῦ αὐτῆς, θὰ φέρῃ τὴν πραγματικὴν μας εὐχαρίστησιν. Πᾶσα ἄλλη προσπάθεια εἶναι μονομερὴς καὶ ἀνίκανος νὰ παράσχῃ μόνιμον εὐδαιμονίαν. Ὁ κορε-

1. Πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ σῶμα. Πολλάκις δὲ στηρίζονται ἐπὶ αὐταπάτης. Διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὅταν συνερχώμεθα ἐκ τῆς μέθης τῆς ἀπολαύσεως μεμφομεθα ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῶν τοιοῦτων ἡδονῶν (Πολιτεία 438-9).

2. Πολιτ. 582-6. Αἱ τοῦ σώματος ἡδοναὶ εἶναι μᾶλλον σκιαγραφίαι μόνον ἡδονῆς. Ἄπλοῖ μεταβάσεις ἐκ τοῦ λυπηροῦ πρὸς τὸ χαροποιοῦν, ἀπλὴ ἄρσις τῆς λύπης ἣτις βαρύνει τὴν ψυχὴν μας, καὶ οὐχὶ θετικόν τι χαροποιοῦν αὐτὴν. Κάποια ὑλικὴ πλήρωσις κενότητός τινος ἢ στερήσεως, ἣν δοκιμάζει ὁ ὀργανισμὸς. Ὅπως δὲ ἔχει τὸ σῶμα κενὰ εὐτὼ ἔχει καὶ ἡ ψυχὴ. «ἄγνοια δὲ καὶ ἀφροσύνη κενότης ἐστὶ τῆς περὶ ψυχὴν αὐτῆς ἔξεως». Ἡ φρόνησις καὶ ἡ μάθησις εἶναι πλήρωσις τῆς ψυχῆς πλὴν διαφόρου γένους.

σμός ὅμως τῆς ψυχῆς ἐγκείται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἀρετὴ εἶναι πρᾶξις, ἣτις φέρει τὸν μισθὸν ἐν ἑαυτῇ. Αὐτὴ ἄρα μόνη δίδει μετὰ βεβαιότητος καὶ τὴν ποθητὴν εὐδαιμονίαν. Ἀρετὴ παντὸς ὄντος ἐν τῇ φύσει εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀρίστη κατάστασις αὐτοῦ. "Ὅσον ἄριστον εἶναι ἐν ὄν, τοσοῦτον καὶ εὐδαιμονέστερον εἶναι. Τοῦτο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴν. Διὰ τὴν ψυχὴν ἀρετὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρίστη καὶ ἀρμονικὴ λειτουργία τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς, εἶναι ἡ ὑγεία, τὸ κάλλος καὶ ἡ εὐεξία αὐτῆς. Ἀντιθέτως ἡ κακία εἶναι ἡ νόσος, τὸ αἰσχος καὶ ἡ ἀσθένεια αὐτῆς. Ψυχὴ «στερουμένη τῆς οἰκείας ἀρετῆς» εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπεργάζηται εὖ τὰ ἑαυτῆς. Ἄρα μόνον ἡ ἐνάρετος ψυχὴ δύναται νὰ εἶναι καὶ εὐδαίμων. «Ἡ μὲν ἄρα δικαία ψυχὴ καὶ δίκαιος ἀνὴρ εὖ βιώσεται/κακῶς δ' ὁ ἄδικος. Ἀλλὰ μὴν ὁ γε εὖ ζῶν μακάριός τε καὶ εὐδαίμων... ὁ μὲν δίκαιος ἄρα εὐδαίμων ὁ δ' ἄδικος ἄθλιος», ὅσαδῆποτε ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ ἂν ἀπολάβῃ. Οὐδέποτε δὲ δύναται νὰ ἀποβῇ «λυσιτελέστερον ἀδικία δικαιοσύνης». Ὅταν ἡ ὑγεία τοῦ σώματος καταστραφῇ, ἡ κτήσις ὄλων τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου κατ' οὐδὲν ὠφελεῖ καὶ ἡ ζωὴ γίνεται ἀφόρητος. Ὅταν πάλιν ἡ ὑγεία τῆς ψυχῆς διὰ τῆς δυσαρμονίας τοῦ βίου ἔχη κλονισθῇ, τότε οὐδεμία πραγματικὴ εὐχαρίστησις εἶναι δυνατὴ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀνικανοποίητον τῶν πολλῶν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐγκείται οὐχὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀγαθῶν, ἀλλὰ εἰς τὸ ὅτι δὲν ζοῦν τὴν ἀρετὴν, ὡς τὴν ἀρμονικὴν λειτουργίαν τῆς ὅλης ψυχῆς (1). Ἡ ἀρετὴ λοιπὸν εἶναι ἡ κυρία βᾶσις τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ οἰκεία ἀρετὴ. Μὲ τὸ νὰ τεθῇ ὅμως ἡ ἀρετὴ ὡς βᾶσις τῆς εὐδαιμονίας δὲν ἔχει λυθῆ ἀκόμη καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀρετῆς καθόλου. Ἄν ἡ ἀρετὴ εἶναι πηγὴ πραγματικῆς ἡδονῆς, αἱ ἀρεταὶ εἶναι τόσον πολλαὶ καὶ τόσον διαφόρως νοοῦνται ὑπὸ τῶν πολλῶν, ὥστε πρέπει νὰ ζητηθῇ μέσα εἰς τὰς πολλὰς ἡ ἀρίστη τοιαύτη,—ἡ «οἰκεία» ἀρετὴ.—Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνος, ἡ ζήτησις τοῦ ἀρίστου. Ὅσον ἀνωτέρα εἶναι ἡ βιουμένη ἀρετὴ τόσον ἀνώτερος εἶναι καὶ ὁ βαθμὸς τῆς εὐδαιμονίας. Ἐξεταστέον λοιπὸν ἐὰν ὅλαι αἱ καλούμεναι ἀρεταὶ εἶναι κατάλληλοι πρὸς παροχὴν τῆς ψυχικῆς εὐδαιμονίας. Αἱ κατὰ παράδοσιν γνωσταὶ ἀρεταὶ εἶναι τέσσαρες: Ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη, δικαιοσύνη. Ὁ Πλάτων δέχεται αὐτὰς κατ' ἀρχὴν ὡς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν καλὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἀρκεῖται ὅμως εἰς τὴν ἄκριτον παραδοχὴν αὐτῶν, ὡς πηγὴν τῆς εὐδαιμονίας. Ἐν τῇ Πολιτείᾳ του ἐξετάζει μίαν ἐκάστην τῶν συνήθων αὐτῶν ἀρετῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πᾶσαι αὗται χωρὶς τὸ ἀνώτερον κριτήριον τῆς φρονήσεως τοῦ σοφοῦ

1. Πολιτ. 353 ε. 444e-445β.

εἶναι σχετικαί, ἄρα καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν παρεχομένη ἡδονὴ καὶ χαρὰ δὲν εἶναι τελεία. Αἱ τοιαῦται ἀρεταὶ δὲν ἔχουν πνευματικὸν χαρακτήρα καὶ κατανα-
τοῦν νὰ εἶναι μᾶλλον σωματικαὶ παρά ψυχικαί, ὡς μὴ ἀποβλέπουσι
εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ψυχῆς. «Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι τῆς
ψυχῆς κινδυνεύουν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος... ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι/
παντὸς (ἄλλου πράγματος) μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει». Ἀκόμη καὶ
εἰς «κακίας» δυνατὸν νὰ μεταβληθοῦν αἱ ἄκριτοι ἀρεταί, διὰ τῆς κακῆς
ἐνασκήσεως αὐτῶν «εἰς ἀδικίαν καὶ εἰς κακοδαιμονίαν ὀδηγοῦσαι μᾶλλον
ἢ εἰς εὐδαιμονίαν».

Βαθυτέρα λοιπὸν μελέτη τῆς ψυχῆς καὶ λεπτομερεστέρα ἀνάλυσις τῶν
ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἐπιδιώξεων αὐτῆς, ἕως οὗ ἐπιτύχωμεν τὴν καλυτέραν
ἀρετὴν καὶ δὴ τὴν ἀρίστην. Διότι ἐκεῖ μόνον θὰ ὑπάρχη καὶ ἡ ἀρίστη
εὐδαιμονία.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ ἰδεολόγος στρέφεται πρὸς τὴν φύσιν. Προσπα-
θεῖ νὰ συλλάβῃ νοερῶς τὸ σύμπαν ἐν μιᾷ ἐνότητι ζητῶν ἐκεῖθεν νὰ ἴδῃ
καὶ τὴν ἀρετὴν ὡς τι τὸ καλόν, τὸ ὠραῖον, καὶ τὸ δίκαιον. Ἡ προσοχὴ
τοῦ στρέφεται πότε εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὸν μικρόκοσμον,
πότε εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν τῆς πόλεως, καὶ πότε ἐκτείνεται εἰς τὸ σύμ-
παν ζητῶν ἐκεῖ νὰ εὔρῃ τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους ποὺ θὰ τοῦ χρησιμεύ-
σουν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ποθητοῦ ἀγαθοῦ, τῆς σταθερᾶς ἀρετῆς, τῆς
σταθερᾶς πηγῆς τῆς εὐδαιμονίας. Καὶ εἰς τὰ τρία αὐτὰ βασιλεία βλέπει
κάποιαν ἀναλογίαν.

Τὸ ὠραῖον ἐν τῷ κόσμῳ γενικῶς καὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρος εἰδικῶς (φυτὰ,
ἄνθρωπος, οἰκογένεια, πόλις) ἔγκειται εἰς τὴν ἁρμονικὴν τάξιν ἢ ἀνά-
πτυξιν αὐτῶν. Εἰς τὴν ὅλην φύσιν βλέπομεν πολλοὺς σκοπούς, ὅλοι
ὅμως οἱ ἐπὶ μέρος σκοποὶ νοοῦνται διὰ τοῦ ἐνὸς τελικοῦ τοιούτου. Κα-
νονικὴ ὑπόταξις σκοπῶν, καὶ οὐχὶ ἡ ἀναρχία, δίδει τὸ καλὸν ἐν τῇ φύ-
σει. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς τις μικρόκοσμος, ἔχει καὶ αὐτὸς πολλοὺς σκο-
πούς, διαφόρους πολλάκις καὶ ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλους. Διὰ τοῦτο τὸ
καλὸν καὶ ἡ ἀρετὴ ἐκάστης ψυχῆς εἶναι τὸ πῶς οἱ διάφοροι αὐτοὶ σκο-
ποὶ θὰ ἐνωθοῦν εἰς μίαν ἁρμονικὴν ζωὴν—ὅπως ἡ ὀγδόη, ἡ πέμπτη καὶ
ἡ πρώτη φέρουν τὴν ἁρμονίαν εἰς τὴν μουσικὴν. Ἡ ψυχὴ τοῦ παντὸς
μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν κρατεῖ τὴν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου ἐν τῇ κυκλικῇ
κινήσει τῶν ἀπείρων σωμάτων. Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μικροκόσμου ἀνθρώπου
ὀφείλει νὰ τηρήσῃ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν ἐν ἑαυτῷ παρά τὰς ποι-
κίλας ἐπιθυμίας καὶ τὴν ἐμποδίζουσαν ὕλην ἀποδίδουσα πάντοτε τὰ
οἰκεῖα ἐκάστῳ. Μέτρον καὶ ἁρμονία παντοῦ. Ὅπως εἰς τὴν πόλιν ἔχο-
μεν τρία γένη (κυβερνῶντας, κυβερνωμένους καὶ φύλακας) οὕτω καὶ, εἰς
τὴν ψυχὴν τρία γένη διακρίνομεν. «Τὰ αὐτὰ μὲν ἐν πόλει, τὰ αὐτὰ
δ' ἐν ψυχῇ γένη» λογιστικόν, θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν. Ὅταν τὰ τρία

ταῦτα λειτουργοῦν κατὰ φύσιν, ἔχομεν ψυχὴν δικαίαν. Ἔχομεν ἐνότητα, ὠραιότητα, ὑγείαν καὶ ἁρμονίαν ψυχῆς. Τοῦτο ἀρετὴ ἐστὶ καὶ δὴ δικαιοσύνη. Ἐν αὐτῇ ἄρα καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἀντιθέτως ἔχομεν ἀναρχίαν καὶ ἀδικίαν, διχασμὸν καὶ ἀταξίαν καὶ κακοδαιμονίαν, ἀσθένειαν καὶ ἀθλιότητα ψυχῆς. Ἀρετὴ καὶ ἀγαθὸν καὶ ἡδονὴ εἶναι ἕν καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν καλήν, τὴν κατὰ τὴν οἰκείαν ἡμῶν φύσιν ζωὴν (¹).

Διὰ τοῦτο σκοπὸς τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου μένει ἡ ἐπίτευξις μιᾶς ἐνιαίας ἁρμονίας τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς. Τοῦτο εἶναι ἡ ὑψίστη ἀποστολὴ τῆς ζωῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένος. Ἐπειδὴ τὸ καλύτερον καὶ ἐξοχώτερον τμῆμα παντὸς ὄντος—τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα—ἀποτελεῖ τὴν γνησιωτάτην φύσιν αὐτοῦ—«τὸ βέλτιον ἐκάστῳ/τοῦτο οἰκειότατον»—διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐδαιμονία εἶναι δυνατὴ μόνον ὅταν τὸ βέλτιστον ἡμῶν διευθύνῃ τὰ τῆς ζωῆς. Ὁ νοῦς λοιπὸν πρέπει νὰ ἀρχῇ εἰς τὴν ζωὴν μας καὶ μὲ ὑπήκοον καὶ σύμμαχον τὸν λέοντα τοῦ θυμικοῦ νὰ ὑποτάσῃ τὸ ἐπιθυμητικόν, τὰ πάθη. «Οὐκοῦν τῷ μὲν λογιστικῷ ἄρχειν προσήκει, σοφῷ ὄντι καὶ ἔχοντι ὑπὲρ ἀπάσης ψυχῆς προμήθειαν, τῷ δὲ θυμοειδῇ ὑπηκόω εἶναι καὶ ξυμμάχῳ τούτῳ». Τὸ θυμοειδὲς εἶναι πάντοτε ἐπίκουρον ἐκ φύσεως, ἐὰν μὴ «ὑπὸ κακῆς τροφῆς διαφθαρῇ». (²).

Ὅταν ὁ νοῦς, τὸ φιλόσοφον τῆς ψυχῆς κυβερνᾷ, τότε ὑπάρχει τάξις καὶ ἕν ἐκάστον τῶν λοιπῶν ἀπολαμβάνει τὰς ἀναλόγους αὐτῷ ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς. «τῷ φιλοσόφῳ (μορίῳ τῆς ψυχῆς, τῷ νῷ) ἄρα ἐπομένης ἀπάσης τῆς ψυχῆς καὶ μὴ στασιαζούσης... τὰ ἑαυτοῦ ἐκάστον καὶ τὰς ἡδονὰς τὰς βελτίστας καὶ εἰς τὸ δυνατὸν τὰς ἀληθεστάτας καρποῦσθαι». Ἐνῶ ὅταν κυριαρχήσῃ ἄλλο τι τμῆμα τῆς ψυχῆς, ὡς ἄλογον καὶ μὴ φιλόσοφον, τότε οὔτε αὐτὸ τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ ἡδονὴν ἐξευρίσκει ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς ψυχῆς ἀναγκάζει νὰ ἐπιζητοῦν ἡδονὴν ξένην πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν, «ἀλλοτρίαν καὶ μὴ ἀληθῆ». Μόνον λοιπὸν ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ νοῦς ἔχομεν τάξιν καὶ δικαιοσύνην. Ὅπου δὲ ἡ πραγματικὴ δικαιοσύνη ἐκεῖ καὶ ἡ πραγματικὴ ἡδονὴ καὶ ἡ πραγματικὴ εὐδαιμονία (³). «ὁ γε εὖ ζῶν μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ὁ μὲν δίκαιος ἄρα εὐδαίμων, ὁ δὲ ἀδικὸς ἄθλιος».

1. Πολιτ. 441 E. Meyer μν. ξ. 152.

2. Πολιτ. 441 α.

3. Πολιτ. 353 586. α. e. Ὅσον δὲ μεγάλη εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἡδονῆς τοῦ δικαίου ἀπὸ τῆς τοῦ ἀδίκου τοιαύτης, τόσον ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα θὰ εἶναι ἡ ὑπεροχὴ καὶ τῆς ζωῆς τοῦ δικαίου. «Τοσοῦτον ἡδονῆν νικᾷ ὁ ἀγαθός τε καὶ δίκαιος τὸν κακόν τε καὶ ἀδικόν/ἀμηχάνῳ δὴ ὄσω πλεῖον νικήσει εὐσχημοσύνη τε βίου καὶ κάλει καὶ ἀρετῆ». Εἶναι ὁ ὠραῖος κύκλος, καθ' ὃν ἡ ἀρετὴ γίνεται αἰτία ἀπολαύσεως καὶ ἡ δικαία ἀπόλαυσις γίνεται πάλιν πηγὴ ἐναρέτου βίου.

Πρὸς καλλιτέραν κατανόησιν τοῦ ἠθικοῦ προβλήματος διεισδύει ὁ Πλάτων βαθύτερον εἰς τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Φαντάζεται τὴν ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον καθ' αὐτὴν ψυχὴν ὡς ἀποτελουμένην ἐκ τριῶν ὄντων διαφόρου μορφῆς: ἑνὸς πολυκεφάλου θηρίου με ἡμέρους καὶ ἀγρίας κεφαλῆς (τὰς διαφόρους φυσικὰς καὶ παρὰ φύσιν ἐπιθυμίας καὶ πάθη), ἐνὸς λέοντος καὶ ἐνὸς ἀνθρώπου (τοῦ λογιστικοῦ ἐν ἡμῖν). Οὕτω νοουμένης τῆς κατασκευῆς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου δὲν χρειάζεται λέγει μεγάλη φιλοσοφία διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν, ὅτι διὰ νὰ ζήσουν τὰ τρία αὐτὰ διάφορα στοιχεῖα ἐν ἀρμονίᾳ καὶ χωρὶς ἐκτροπᾶς εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη ὅπως κυβερνᾷ ὁ ἐν ἡμῖν ἄνθρωπος, τὸ λογικόν, «τὸ φιλόσοφον». Ὁ νοῦς ὡς καλὸς γεωργὸς θὰ τρέφῃ καὶ θὰ τιθασσεύῃ τὰ ἡμέρα, τὰ φυσικὰ πάθη, θὰ ἐμποδίζῃ δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀγρίων τοιούτων. Με τὴν συμμαχίαν τοῦ λέοντος (τοῦ θυμικοῦ) θὰ ἐπιμελῆται «τοῦ πολυκεφάλου θρέμματος» καὶ θὰ κρατῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὰ διάφορα πάθη. «Ἐξυμμάχον ποιησάμενος (ὁ νοῦς) τὴν τοῦ λέοντος φύσιν καὶ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ αὐτῷ οὕτω θρέψει». Ὡστε καλὸν καὶ ἀρετὴ διὰ τὸν φιλόσοφον εἶναι τὸ νὰ ὑποτάσῃ τὰς θηριώδεις ἐπιθυμίας ὑπὸ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὸ θεῖον, «αἰσχροῦ δὲ τὰ ὑπὸ τῷ ἀγρίῳ τὰ ἡμέρα δουλοῦντα» (1).

Ὁ Νοῦς ὡς τὸ πολυτιμότερον μέρος τῆς ψυχῆς, εἶναι ὁ καθ' αὐτὸν ἔσω ἄνθρωπος, τὸ κρατοῦν τὴν ὅλην ψυχὴν ἐν ἐνότητι καὶ ἀρμονίᾳ. Ἀπλοῦς καὶ ἀθάνατος, τὸ μόνον σκεπτόμενον μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδρεύει εἰς τὴν κεφαλὴν ἄνω, χωριστὰ τοῦ σώματος, ἵνα μὴ μολυνθῇ ἐκ τῶν ταπεινῶν ἐπιθυμιῶν. Διὰ τούτου καὶ μόνον φέρεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δι' αὐτοῦ ἐπιδιώκει καὶ τοὺς ὑψίστους ἠθικοὺς σκοπούς. Ὄταν ὁμοῦς ὁ νοῦς ὡς τὸ θεϊότερον ἔχῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ τὴν διεύθυνσιν κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ὅλης ψυχῆς, τότε ἐξάγεται ὡς φυσικὸν τὸ συμπέρασμα διὰ τὸν φιλόσοφον, ὅτι ὅσαι ἀρεταὶ ἀναφέρονται

1. Πολιτ. 588β ε. Πᾶσα ἀντίθετος τάξις θὰ ἦτο ἡ χειρίστη προδοσία διὰ τὸν ἄνθρωπον. (Πολιτ. 589ε). Ὄταν εἰς τὴν ζωὴν μας δὲν κυβερνᾷ ὁ νοῦς, τὸ εὐγενέστερον ἐν ἡμῖν, τότε τὰ πάντα ἀνατρέπονται. Καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις, ὁ λέων, «ὑποτάσσεται ὑπὸ τῷ ὀχλώδει». Ὁ λέων μεταβάλλεται πλέον εἰς πίθηκον, καὶ δουλοῦται εἰς τὰ ἀπληστα καὶ ἀκόρεστα πάθη, τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ἄλλα. Ἐάν τὰ χειρωνακτικὰ ἔργα προξενοῦν τὴν ἐντροπήν, προξενοῦν ἀκριβῶς διότι εἰς αὐτὰ δὲν κυριαρχεῖ ὁ νοῦς. Διὰ ταῦτα ἀνάγκη πᾶσα, ὅπως ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παιδεύονται τὰ τέκνα εἰς τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν. Οὐδὲν παράπτωμα ἐπιτρέπεται νὰ μένῃ ἀνεξέλεγκτον διὰ νὰ μὴ γίνεταί «πονηρότερος» ὁ νέος. Διὰ τοῦ «κολασμοῦ τὸ μὲν θηριώδες κοιμίζεται καὶ ἡμεροῦται, τὸ δὲ ἡμέρον ἐλευθεροῦται καὶ ὅλη ἡ ψυχὴ εἰς βελτίστην φύσιν καθισταμένη τιμιώτεραν ἔξιν λαμβάνει, σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην κεκτημένη ἢ σῶμα ἰσχυρὸν τε καὶ κάλλος μετὰ ὑγείας λαμβάνον». Πολιτ. 590β-391β.

εἰς τὸν νοῦν, αὐταὶ εἶναι καὶ αἱ κυριώτεραι καὶ προτιμότεραι. Αὐταὶ παρέχουν καὶ τὴν ἀσφαλεστέραν εὐδαιμονίαν τῆς ψυχῆς. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ καὶ ἀπολαύσεις—εἰς τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀνήκουσαι—ὄχι μόνον εἶναι σχετικαὶ καὶ λαμβάνουν δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ σοφοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ ὑπὸ αὐστηρότερον φακὸν τῆς τελειότητος ἐξεταζόμεναι θεωροῦνται καὶ ἐπιβλαβεῖς ἀκόμη, ὡς σωματικαὶ καὶ ἐμποδίζουσαι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς εὐδαιμονίας του.

Ὁ νοῦς ὡς τὸ τελειότερον στοιχεῖον τῆς ψυχῆς, ὡς ἀποτελοῦν τὴν ἀρίστην φύσιν αὐτοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ κυβερνήτης τῆς ὅλης ψυχῆς δὲν εὐρίσκει οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ σωματικὰ καὶ ὑλικά ἀγαθὰ. Ζητεῖ τὰς ἰδίας ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, τὰς κατ' ἐξοχὴν ἀρμοζούσας αὐτῷ. Αἱ ἀπολαύσεις ὅμως τοῦ νοῦ εἶναι ἀπολαύσεις ποῦ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ νοῦς ταυτίζεται πλέον πρὸς τὴν ψυχὴν, τὰ δὲ ἄλλα δύο μέρη αὐτῆς θεωροῦνται ὡς σωματικά. Ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, κατὰ τὸ καθαρὸν καὶ μόνιμον εἶδος αὐτῆς καὶ ὅπως ἦτο εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς κατάστασιν καὶ ὅπου θὰ καταλήξῃ τελειομένη ἔξω τοῦ σώματος εἶναι μία καὶ ἑνιαία. Τρία εἶδη ψυχῆς λέγοντες νοοῦμεν τὴν ἀτελεῖ αὐτῆς μορφήν, ἣν παρουσιάζει τώρα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὑλικοῦ σώματος (¹). Διὸ καὶ ἡ ἑνιαία ψυχὴ μίαν δίψαν ἔχει κατὰ τὴν πνευματικὴν φύσιν αὐτῆς καὶ ἓν μόνον διψᾷ, «τὸ πνευματικὸν ποτὸν καὶ μάλιστα «τούτου ὀρέγεται καὶ ἐπὶ τούτῳ ὀρμᾷ», τὸ ἀνάλογον τῆ φύσει αὐτῆς ποτόν. Ἐάν ποτε ἀρνήται τοῦτο τότε ἀσφαλῶς ἐμποδίζεται ὑπὸ τινος ξένου πρὸς τὴν ἀληθῆ φύσιν αὐτῆς, ὑπὸ τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν (²). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ «τοῦ φιλοσόφου πραγματεία οὐ περὶ τὸ σῶμα εἶναι ἀλλὰ καθ' ὅσον δύναται ἀφεστᾶναι αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τετραφθαι». Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν δύο ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, ὡς σωματικαί, τίθενται εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν, ἡ δὲ ἐκπλήρωσις αὐτῶν θὰ γίνεταί μόνον ἐφ' ὅσον αὐταὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ πραγματικὴν βελτίωσιν τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν κυρίαν αὐτῆς φύσιν. «Οὐκοῦν ὁ γε νοῦν ἔχων» θὰ μεταχειρίζεται τὰ τοῦ σώματος καὶ τὰς κοσμικὰς τιμάς, μόνον ὅταν ἠγῆται «ἀμείνω αὐτὸν ποιήσειν» καὶ οὐχὶ «λύσειν τὴν ὑπάρχουσαν ἔξιν» τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἄλλως θὰ τὰ ἀποφεύγῃ ὡς ὀλεθρίως ἐπιδρῶντα ταῦτα ἐπὶ τῆς ψυχῆς «φεύζεται ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ». Τί λοιπὸν ζητεῖ κυρίως ἡ πνευματικὴ ψυχὴ πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς, πρὸς εὐδαιμονίαν; Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν μεγαλειώδη πτῆσιν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Ἀφήνει ἑαυτὸν ἐλεύθερον νὰ ἀνέρχεται ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ πλουσίου αὐτοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ὁ νοῦς, παρατηρεῖ, δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰς συνήθεις ἀρετὰς καὶ ἀπολαύσεις, αἵτινες εἶναι σχετικαί, ἀπομιμήσεις μό-

1. Πολιτ. 611α 612α.

2. Πολιτ. 439α 441ε.

νον και εἶδωλα τῆς ἀρετῆς (1). Ἡ τελεία ψυχὴ ζητεῖ τὰς τελείας, τὰς πραγματικὰς ἀρετάς. Ζητεῖ κυρίως τὴν ἡδονὴν, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς θεᾶς τοῦ ὄντος, τῆς Ἰδέας (2). Ἡ γνῶσις καὶ ἡ θεὰ τοῦ ὄντως ὄντος εἶναι ἡ «πλήρωσις τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ προσήκοντος» αὐτῇ, εἶναι τὸ ὄντως «ἡδύ». Συγγενὴς ὢν ὁ νοῦς πρὸς τὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν, τὸν μόνον πραγματικόν, φέρεται ἀκατάσχετος πρὸς αὐτάς, ὡς πρὸς τὸν τελικόν αὐτοῦ σκοπὸν. Ἐὰν σκοπὸς τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ εὐδαιμονία, αὕτη δὲ ὡς κτῆσις τοῦ ἀγαθοῦ κεῖται εἰς τὴν ἀρετὴν, τότε ἡ ἄκρα εὐδαιμονία καὶ ἡ μεγίστη ψυχικὴ ἀπόλαυσις θὰ κεῖται εἰς τὸ ἄκρον ἠθικὸν ἀγαθόν, ὡς τὸ ἠθικῶς ὠραῖον καὶ καλόν, ὡς τὸ ἀληθῶς ἀγαθόν, κεῖται εἰς τὸν ἰδεώδη κόσμον τῶν πραγματικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν. Καὶ ἡ καθαρῶτα ἡδονὴ ἀνήκει μόνον εἰς τὸν φιλόσοφον, ὅστις κυρίως ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν. Διὰ νὰ εὐχαριστηθῇ ἡ ψυχὴ ὅπως πρέπει, δεόν νὰ ἀναχθῇ νοερῶς ὑπεράνω τῶν σχετικῶν «καλῶν καὶ ὀσίων» εἰς τὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν, ὅπου τὸ «ὄντως καλὸν καὶ ὀσιον καὶ δίκαιον» ὑπάρχει. Ὅταν ἡ ψυχὴ ποθῇ τὸ καλόν, ποθεῖ τὸ πραγματικόν τοιοῦτον καὶ οὐχὶ τὰ «δοκοῦντα», τὰ φαινόμενα ὡς καλά. Διὰ τοῦτο καὶ μένει πάντοτε ἀκόρεστος. «Οὐδενὶ ἔτι ἀρκεῖ τὰ δοκοῦντα κτᾶσθαι ἀλλὰ τὰ ὄντα ζητοῦσι». Πάντοτε θὰ νοσταλγῇ τὸ ποθητὸν τέλειον ἀγαθόν καὶ θὰ ζῆ καὶ θὰ ἐνεργῇ χάριν αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐπιτύχῃ τοῦτο πλήρως ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ. «Ὁ δὴ διώκει ἡ... ψυχὴ καὶ τούτου ἕνεκα πάντα πράττει», ἔστω καὶ ἂν μόλις ἀπομαντεύῃ καὶ δὲν δύναται ποτὲ νὰ γνωρίσῃ ἐπακριβῶς «τί ποτ' ἐστὶν τοῦτο» (3).

Ἀπαξ συνέλαβεν ὁ φιλόσοφος τὴν πρώτην ἰδέαν ὡς τὸ τέλειον καὶ καθ' αὐτὸ ὠραῖον, ἡ ψυχὴ του θὰ φέρεται ἀκατασχέτως πρὸς αὐτάς. Ἡ ἀτέλεια τῶν ἐπὶ γῆς καλῶν καὶ ὠραίων, θὰ τὸν ὀδηγῇ μέχρι τοῦ ὑψίστου καλοῦ, μέχρι τοῦ ὠραίου πνευματικοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν. Ὁ ὠραῖος ἐκεῖνος πνευματικὸς κόσμος δίδει χάριν καὶ εἰς τὸν παρόντα κόσμον.

Αἱ Ἰδέαι καὶ εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἠθικῆς εἶναι αἱ ἀνώταται, ἀντικειμενικῶς ὑπάρχουσαι ἠθικαὶ ἀξίαι, πρὸς τὰς ὁποίας θὰ κατατείνῃ ὁ ἄνθρωπος. (Αἱ ἠθικαὶ ἔννοιαι, ὡς ὑπὲρ αἰσθησιν ὄντα, πρέπει νὰ ὠδήγησαν τὸν Φιλόσοφον εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ νοητοῦ κόσμου τῶν Ἰδεῶν, διὰ τοῦτο καὶ συνήθως τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ τελείου κόσμου τῶν Ἰδεῶν λαμβάνει κατὰ κανόνα ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν). Αὐταὶ εἶναι οἱ μόνοι σταθεροὶ κανόνες, κατὰ

1. Πολιτ. 591β-592α. Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος θὰ ἐπιδιώκῃ κυρίως ἐκεῖνα τὰ μαθήματα, δι' ὧν θὰ βελτιώσῃ τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σώματος μέριμναν δὲν θὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὸ πολυκέφαλον θηρίον τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν.

2. Πρβλ. σελ. 127 (8).

3. Meyer μν. ἐρ. σ. 154.

τὸ πρότυπον τῶν ὁποίων. πρέπει νὰ ρυθμίζεται ἡ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ κανονίζονται αἱ γήιναι σχέσεις αὐτοῦ. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι ἀπλῆ θεμελίωσις ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἀλλὰ καὶ ἐξεύρεσις μιᾶς ἀντικειμενικῶς ἰσχυροῦσης ἠθικῆς τάξεως καὶ ἐνὸς ἐκ ταύτης ἐξαχθέντος κανόνος ζωῆς. Τελικὸς σκοπὸς τῆς γνώσεως εἶναι τὸ νὰ διδαχθῶμεν τι δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ οὐχὶ μόνον διὰ τὸν κόσμον τὸν φυσικόν. Σκοπὸς τῆς γνώσεως εἶναι νὰ βοηθήσῃ εἰς ἐνάρετον πράξιν. Τὴν ζωὴν δὲ τοῦ ἀνθρώπου θέλει κυρίως νὰ ὠραιοποιήσῃ ὁ φιλόσοφος καὶ διὰ τὴν ὠραιοποίησιν αὐτὴν ἀνατρέχει εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος.

Τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν προσανατολίζεται οὕτω πρὸς τὸ ἰδεῶδες δι' ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς. Τὸ ἀντικειμενικὸν ἀγαθόν, ἡ ἰδέα, θὰ εἶναι τὸ πρότυπον πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ νοῦν καὶ ἁρμονικῶς ἐνεργοῦσα καὶ συμφώνως πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτῇ δίψαν χωροῦσα ἓνα σκοπὸν ἔχει· νὰ ἐξαγνίξῃ ἑαυτὴν, νὰ ἀπαλάσσειται βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν σωματικῶν, νὰ περιφρονῇ τὰς κατώτερας ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς, αἵτινες καθηλώνουν τὴν ψυχὴν εἰς τὸ σῶμα καὶ ὑπὸ τῆς ἐμφύτου αὐτῆς ροπῆς ἐλκομένη πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ νοητὰ καὶ τὰ τέλεια, νὰ ἀναβαίνει σιγὰ-σιγὰ καὶ δι' ὅλων τῶν βαθμῶν τῶν συνήθων ἀρετῶν μέχρις οὗ φθάσῃ αὐτὰς τὰς ἰδέας, τὰ πρότυπα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, μέχρις οὗ πλησιάσῃ αὐτὸν τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ κόσμου αὐτοῦ καὶ ἡ τελεία παράδοσις τῆς ψυχῆς εἰς αὐτὸν θὰ σημάνη καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελείωσιν.

Βλέπων τις τὴν αἰωνίαν τάξιν καὶ ἁρμονίαν ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος—ὅπου ἕκαστον ὄν εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του καὶ οὐδὲν ἀδικεῖ οὐδὲ ἀδικεῖται ὑπὸ τινος, ὅπου ὅλα εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς τὴν κοσμικὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονικότητα τοῦ λόγου—καὶ βυθισμένος τελείως εἰς τὸ ἕκτακτον τοῦτο θέαμα, ὠθεῖται ἐσωτερικῶς πρὸς μίμησιν αὐτοῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ συμμορφώνη τὴν ζωὴν του πρὸς αὐτόν, ὅση δύναμις αὐτῷ. Διότι ὅ,τι κανεῖς πλησιάζει μὲ θαυμασμόν, τοῦτο κατ' ἀνάγκην καὶ μιμεῖται. Ἀδύνατον «ὅτω τις ὁμιλεῖ ἀγάμενος μὴ μιμεῖσθαι ἐκεῖνο». (Πολιτ. 500).

Τὴν ἄρρητον τελειότητα τῶν οὐρανίων ἀρετῶν ὡς προτύπων δυστυχῶς μόλις ὀλίγοι ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ δύνανται ἀμυδρῶς πῶς νὰ ἴδωσι διὰ τῶν συνήθων ἀρετῶν, αἵτινες εἶναι ἀπλᾶ ἀπεικάζματα ἐκείνων. «Δικαιοσύνης μὲν οὖν καὶ σωφροσύνης καὶ ὅσα ἄλλα τίμια ψυχῆς, οὐκ ἔνεστι φέγγος οὐδὲν ἐν τοῖς τῆδε ὁμοιώμασιν ἀλλὰ δι' ἀμυδρῶν ὀργάνων μόγις αὐτῶν καὶ ὀλίγοι ἐπὶ τὰς εἰκόνας ἰδόντες θεῶνται τὸ τοῦ εἰκασθέντος γένος» (1).

1. Εἰς τὴν εἰκόνα τῶν δεσμωτῶν τοῦ Σπηλαίου, μᾶς ἐπέτρεψεν ὁ φιλόσοφος νὰ